

La Universitat de Barcelona exposa a la Biblioteca de Lletres una selecció de manuscrits, incunables i llibres antics de gran valor que han patit danys greus al llarg de la història. Hi ha des de retalls i guixades fins a supressions, incendis i l'acció d'insectes que devoren el paper

Una biblioteca plena de tresors mutilats, censurats i socarrimats

02

03

a llegim

44-45

● Barcino recupera la poesia imprescindible de Rosselló-Pòrcel ● La nova i esperada novel·la de Michel Houellebecq

46-47

● Els contes urbans de Mercè Ibarz ● Vicenç Pagès Jordà analitza els pros i contes de la promoció dels escriptors

◆◆◆◆◆ Jordi Nopca

El foc, la humitat, els corcs i l'acció humana són quatre dels enemics més poderosos que els llibres han tingut al llarg de la història. Fins al 15 de juliol es pot visitar, a la Biblioteca de Lletres de la Universitat de Barcelona, una selecció cuidada i molt interessant de llibres antics, manuscrits i incunables que mostren les seves marques, estrips, dibuixos i parts censurades.

La passejada entre les vitrines d'*Els llibres malferits de la UB* es fa amb el cor encongít, a mesura que es van observant les múltiples maneres de malmetre el que, durant segles, ha estat la principal eina de coneixement. "El nostre fons és molt important, tant pel que fa a les dimensions -uns 130.000 volums, la major part dels quals venen de 23 convents desamortitzats el 1836- com pel seu valor", explica Neus Verger, responsable del CRAI, Biblioteca de Fons Antic de la Universitat de Barcelona. "Així i tot -afegeix- és una biblioteca que continua sent una gran desconeguda". Verger i el seu equip treballen des de fa trenta anys en la catalogació de tot el material. "Com que ja la tenim molt avançada podem fer mostres com aquesta", diu.

Mutilar els llibres
La censura i el retall de fragments valuosos

Dels 130.000 volums de la biblioteca, n'hi ha 120.000 d'impresos -del segle XVI fins a l'any 1820- i uns 10.000 manuscrits i incunables. La

Universitat de Barcelona té 981 incunables, fet que la converteix en la universitat de tot l'Estat amb més exemplars sortits de la impremta des de la seva invenció, el 1453, fins al 1500.

Un d'aquests incunables es pot veure a l'exposició *Els llibres malferits de la UB*. És la *Crònica de Nuremberg (Liber chronicarum)*, de Hartmann Schedel, imprès per Anton Koberger, deixeble de Johannes Gutenberg, el 1493. "D'aquest incunable en tenim cinc exemplars, tres dels quals presenten marques de censura -explica la responsable del CRAI-. El fragment que hem triat correspon al retrat i text sobre la papessa Joana. La llegenda explica que una dona d'alta noblesa, vestida amb indumentària masculina, va arribar al pontificat cap a mitjans del segle IX, fins que va ser descoberta quan es va posar de part enmig d'una processó". La censura és "molt recurrent en la història del llibre perquè ha estat una manera de controlar el pensament i les idees, i a Espanya va comptar amb un aparell molt gran i complex, la Inquisició", continua.

Un altre tipus de mutilació és la que consisteix en retallar parts dels textos, com es pot comprovar al manuscrit del *Decret de Gracià [Decretum Gratiani cum glossis]*, probablement copiat al segle XIV a Itàlia, del qual es van extreure algunes de les miniatures. "Forma part dels 54 còdexs de gran valor que es van poder recuperar gràcies a Marià Aguiló", explica Neus Verger. El 1857, el bibliotecari segon de la Biblioteca

01
L'ACCIÓ DELS CORCS EN UN EXEMPLAR DEL 1699

02
UN LLIBRE CREMAT DE LUIS DE PÁRAMO

03
EL 'FASCICULUS MEDICINAE', MULLAT

04
L'INCUNABLE 'CRÒNICA DE NUREMBERG', CENSURAT

05
UN LLIBRE DE DOCTRINA CRISTIANA PLE DE DIBUIXOS

FOTOS: MANOLO GARCÍA

Universitària i Provincial de Barcelona va sentir casualment, en una de les cafeteries de la ciutat, que a la taula del costat es feien tractes per destruir i convertir en cola una col·lecció de manuscrits medievals, perduts durant la desamortització de béns eclesiàstics a Girona. "Abans de destruir-los, se saquejaven les miniatures i caplletres perquè tenien molt de valor", recorda la responsable del CRAI, que avança que pròximament es farà una mostra monogràfica amb altres còdexs estrella recuperats per Aguiló.

Creuar i mullar el saber
Un fons que inclou 67.000 portades arrencades

Una altra secció de l'exposició *Llibres malferits* és la dels volums desmembrats. "Durant la tercera dècada del segle passat es va decidir que calia desfer-se de gran quantitat de volums sota el pretext del seu mal estat de conservació, encara que sembla que la raó final era la manca d'espai -afirma Neus Verger-. El resultat d'aquesta acció és l'anomenat *fons de portades soltes*: n'hi ha unes 67.000, que vam ordenar per mida i per ciutat d'impressió i que actualment ocupen 198 caixes". Representen el 50% del fons imprès dels segles XVI al XVIII de la Biblioteca de Fons Antic de la Universitat de Barcelona. "Durant un temps es va creure que els llibres que es llençaven eren duplicats, però ara

05

EL FONTS ANTIC DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA CONSTA DE 130.000 VOLUMS: N'HI HA QUE TENEN UN GRAN VALOR

sabem que de molts només se'n tenia un exemplar", admet.

Entre els llibres desmembrats hi ha una edició barcelonina del 1580 del *Compendium dialecticae* de Franz Titelmann i una història de Lapònia de Johannes Sheffer, impresa a Oxford el 1674 (*The history of Lapland*). També un llibre sobre la ciutat de Moscou escrit per Antonio Possevino, *Moscovia*. Imprès a Vlnius el 1586, prové del Col·legi Sant Ignasi de Manresa.

"La humitat, les inundacions i els incendis han fet molt de mal als llibres –recorda Verger–. Encara que les biblioteques se situessin en pisos superiors per evitar les humitats i que s'obrissin quan hi havia llum natural per evitar l'ús de llànties i espelmes i reduir la possibilitat d'incendis, de tant en tant hi havia algun accident".

A la col·lecció de la Universitat de Barcelona hi ha més llibres malmesos a causa de l'aigua que del foc. Al *Fasciculus medicinae*, un incunable de Johannes de Ketham (publicat a Venècia el 1495) s'hi va vessar una quantitat considerable de líquid –segurament aigua bruta– que va afectar-ne tots els fulls. També es pot veure algun exemplar mullat amb la intenció de salvar-lo de les flames provocades per la bullanga del 25 de juliol del 1835, data en què molts convents barcelonins van ser incendiats, només un any abans de la desamortització de Mendizábal, a partir de la qual els volums acabarien integrant la col·lecció del CRAI.

Un volum d'oficis de la Inquisició de Luis de Páramo imprès a Ma-

drid el 1598, en canvi, porta gravat a la coberta les conseqüències d'un incendi. "A més, s'hi pot veure, a les pàgines, la marca de foc del convent de Santa Caterina, on hi ha la roda del martiri de la santa –explica Neus Verger–. Aquí no es tenia gaire costum de marcar els llibres amb foc, a les biblioteques americanes era més habitual".

Humans i insectes
Hi ha llibres guixats i gargotejats i d'altres de devorats pels corcs

"L'acció dels lectors directament sobre els llibres ha estat una constant durant segles –recorda la responsable del CRAI–. Trobem anotacions i dibuixos als marges de les pàgines, a les portades, als fulls de guarda i fins i tot a les encuadernacions". Neus Verger mostra un volum d'Euclides sobre matemàtiques –imprès a Venècia el 1509– on es poden veure figures geomètriques i càlculs. "A vegades també hi trobem dibuixos que són més aviat fruit de l'avorriment", explica, i assenyala els caps que algun estudiant va gargotejar al seu exemplar de *Caton christiano para el uso de los niños*, de Joaquim Paladella (imprès a Mataró en una data posterior al 1774). "En aquest cas es pot veure que l'estudiant devia tancar el llibre abans que la tinta s'assequés, perquè els dibuixos van traspasar d'una pàgina a l'altra", afegeix.

Joan Sendra, antic propietari d'un exemplar del llibre quart de la gramàtica d'Antonio de Nebrija (Cervera, entre el 1749 i el 1754), va fer servir una de les seves pàgines

per anotar-hi les regles de restar. I al *Breu compendi de la doctrina christiana*, de Simeón de Guinda y Apéztegui (Barcelona, 1748), hi ha notes manuscrites i dibuixos a les guardes, signats per Pau Llopis i Joan Sala Llesera. A vegades, un descuit podia fer bolcar el tinter i empastifar les cobertes d'un volum, com va passar en un exemplar del *Nuevo estilo y formulario de escribir cartas misivas y responder a ellas* (Barcelona, 1796).

L'acció dels corcs també ha fet malbé una gran quantitat de volums. "Aquest insecte ataca el paper tant per la seva composició cel·lulòsica com pels engruts i adhesius d'origen animal utilitzats sobretot a la zona del cosit –explica Neus Verger–. Actua des de la seva etapa larvària, fet que en dificulta la detecció precoç".

Els insectes xilòfags devoren el paper, i les cavernes que excaven en múltiples direccions deixen els volums en estat deplorable: "No es poden consultar: ni llegir-ne el text ni obrir les pàgines, en molts casos", afegeix. Dos dels exemplars més perjudicats del fons del CRAI són el portuguès *Sermam da Conceçam da Virgem N.S.*, de Manuel de São Carlos (Lisboa, 1699), i un recull de salms hebraic (Basilea, 1547).

El visitant de *Llibres malferits* surt de l'exposició de la Biblioteca de Lletres de la Universitat de Barcelona estimant-se encara una mica més el paper imprès. Esperem, però, que sense arribar a l'extrem de voler cruspir-se'l, com encara fan els corcs. ♦